

UDK 371.322.1:811.163.41
371.3.:811.163.41

Primljeno: 30. 06. 2018.

Pregledni rad

Review paper

Ана Крстић

ДОМАЋИ ЗАДАЦИ У НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ СА ПСИХОЛОШКО-ПЕДАГОШКИМ ОСВРТОМ

Предмет овог рада јесу домаћи задаци у настави српског језика и књижевности, са посебним нагласком на облике, типове и примереност задатака у методичком смислу. С обзиром на троделност наставног предмета Српски језик и књижевност, типови домаћих задатака биће проучавани у сваком од наставних подручја, односно језика, књижевности и говорне културе. Примереност задатака огледа се у њиховој сложености, тежини, сразмерно са узрастом и разредом ученика, од најмлађих разреда основне до старијих разреда средње школе. Притом ће релевантна бити психолошко-педагошка истраживања развоја дечје психе и менталних способности.

Проблематизована је сама практичност и пожељност домаћих задатака од редуковања до пригодне мере до потпуног изостављања. Кроз троделну поделу према наставним темама наведени су примери домаћих задатака који подстичу стваралачко мишљење, тј. који су од једнаке или приближне користи као и сами задаци рађени на часу. Као контрапримери појављују се непродуктивни задаци који се заснивају на репродукцији или квантитативном преоптерећењу.

Циљ је и да се утврди у којој је мери и када домаћи задатак испунио своју теоријски претпостављену сврху у настави српског језика и књижевности, а када је и колико често пожељно преобликовати устаљена и некреативна оптерећујућа домаћа задужења, или их потпуно елиминисати.

Кључне речи: домаћи задаци; српски језик; књижевност; настава, прилагођеност

1. УВОД

Предмет рада су домаћи задаци у настави српског језика и књижевности, при чему се проучавају облици, типови и примереност задатака. Типови домаћих задатака анализирају се у сваком од наставних подручја – у језику, књижевности и говорној култури. Циљ је и да се утврди у којој је мери и када домаћи задатак испунио своју сврху у настави српског језика и књижевности, а када је и колико често пожељно променити некавалитетна и непродуктивна домаћа задужења, или их потпуно елиминисати.

И Павле Илић (2006: 165) и Милија Николић (1999: 826) слично дефинишу домаће задатке, тј. као рад код куће, за који Илић каже да је некад неминован, док Николић износи и постојање опречних мишљења о његовој корисности, с обзиром на потпуну заменљивост са радом у школској средини. Када се говори о неминовности домаћих задатака, мисли се најпре на домаћу лектуру, управо због обимности, те то доводи до поделе на дугорочне и краткорочне, тј. текуће домаће задатке (Илић 2006). Најтипичнији пример дугорочних задатака јесте лектира, а са тим у вези је и константна мотивација ученика да читају. Краткорочни подразумевају задатке који се дају за следећи час (Илић 2006: 166), а фреквентни су у сва три подручја овог предмета. Уколико су замишљени и остварени у складу са одговарајућим васпитно-образовним циљевима, подстицаће развој самосталности, креативности ученика у даљем раду. Међутим, скептичност према оваквом типу задатака проистиче из њихове тенденције да постану оптерећење за ученике, а самим тим изазивају и негативне резултате и одбојност према самом њиховом раду. Неопходно их је зато примерено употребљавати и комбиновати са дугорочним задацима.

Да би се омогућило стварно олакшање ученицима у савладавању градива и домаћих задатака, неопходно је плански спроводити давање тих задатака, тј. припремати и упућивати ученике ка њиховој изради. Полазећи од тога да је у пракси најфреквентније давање домаћих задатака на крају часа, често се дешава да ученици не разумеју потпуно своја задужења, јер право објашњење и упутство бивају упрошћени или потпуно изостају. Оно што је неминовно при сваком давању задатака јесу смернице за решавање. Некад је и наслов задатка испрва нејасан, а и усмено запамћивање веома често доводи до негативних резултата. Наставник зато мора водити рачуна о начину давања задатака и припремљености својих ученика да их обаве (Николић 1999: 831). Најпожељније је поступно увођење ученика у могућ домаћи рад у току обраде

наставне јединице на часу, и то уз конкретна упуства. Најефикаснији поступак увођења ученика у израду домаћег задатка је његово покретање на самом часу, и то давањем примера – узора.

Када се говори о позицији давања домаћих задатака, у литератури се јавља подела на задатке који се дају пре и после обраде наставне јединице¹. Најчешћа је ова друга опција, па је у том смислу сврха домаћих задатака да се утврди, увежба, примени стечено знање, односно шири и развија. Прва опција пак подразумева припремне задатке, дате унапред ученицима да покажу интересовање и сналажење у новој наставној јединици. Наставник на часу прати њихово извештавање и усмерава ученике. Уз то, било какво задужење унапред тражи методичка упутства за рад, а уколико се радни налог разложи, то постаје радни пројекат (Николић 1999: 835).

Праћење и вредновање домаћих задатака одвија се у складу са њиховом функцијом и природом наставног подручја, или саме наставне јединице. Такође, облик домаћег задатка, као и његова дугорочност улазе у одређивање вредности задатка, а према томе и вредности ученичког учинка. Индивидуални, али и колективни рад прати се константно, како онај у школи тако и онај обављен код куће, јер се и он извештава касније на часу, те се добијају повратне информације.

2. ДОМАЋИ ЗАДАЦИ У ЈЕЗИЧКОМ ПОДРУЧЈУ ПРЕДМЕТА – ТИПОВИ, УСЛОВЉЕНОСТ НАУЧНОМ ДИСЦИПЛИНОМ И УЗРАСТОМ УЧЕНИКА, ПОГРЕШКЕ

Уколико пратимо наставничку праксу у основној, а нешто мање и у средњој школи (с обзиром на то да је у средњим школама генерално мање часова посвећено граматици него књижевности) обично се ученицима за домаћи задатак дају примери из радних свезака, који служе највише утврђивању и увежбавању знања². Нешто ређе се у радним свескама (на пример Завод за уџбенике и наставна средства, Клет, Логос) нађу и мало продуктивнији и креативнији задаци, али су чешће третирани као опциони, или ранжирани као

¹ „Давање домаћег задатка не мора бити на самом крају часа, већ у оној етапи коју ће наставник оценити као најподстицајнију!” (Јањић 2015: 24)

² Николић (1999: 840) наводи примере из уџбеника где су дата добра објашњења вежбања, погодна за домаће задатке: нпр. да изводе придеве од истакнутих именица, или да споје одговарајућ објекат са глаголом.

сложенији или за ученике са већим интересовањем. Таква вежбања треба да буду узор за прављење задатака које ће ученици брзо и лако да ураде, а да се мање оптерећују писањем и више памте. Уколико наставник задаје домаће задатке, и уколико имамо у виду њихову трочлану поделу на писане, усмене и практичне, па потом индивидуалне и колективне, а затим и припремне истраживачке и задатке за увежбавање, добијамо једну разноврсност и у погледу садржаја и у погледу облика. Притом треба имати у виду разуђеност лингвистике као науке и њених научних дисциплина.

Полазећи управо и од научних подобласти, како у основној тако у средњој, може се дати анализа различитих типова домаћих задатака, било репродуктивних, било продуктивних. На пример при постепеном усвајању реченичних чланова у основној, односно при проучавању синтаксе српског језика у средњој, увек је пожељно давање домаћих задатака на занимљивим и привлачним лингвометодичким текстовима.

На примеру давања домаћих задужења из области фонетике и фонологије могућа су у основној школи, нпр. повезивања са ортоепијом, а самим тим и таквим типом говорних вежби, такође замишљених као индивидуални рад. Међутим, у средњој школи је слобода у сложености задатака нешто већа, јер се ученици упознају са неким основним фонетским и фонолошким системима језика уопште, те може бити изузетно мотивишуће давање истраживачких задатака о типовима тих система широм света и упоредној анализи са матерњим језиком.

Директно у вези са ортоепијом је и прозодија, која се усваја још од основне школе, али продубљује у средњој. Управо је акцентологија, заједно са морфологијом српског језика најподеснија за упоредно проучавање стандардног и завичајног језика преко дијалектологије. Ученици могу да снимају говор у својој околини, а потом и анализирају текст, па то на часу да коментаришу. Могућности приступа тексту за анализу код куће су многобројни: то може бити и неки чланак са интернета, снимак са Јутјуба, или просто продукт вршњака или познаника. Овакви задаци изискују благовремено обавештавање и упућивање. Међу методичким апликацијама Марине Јањић (2015: 100) при обради акцената у српском језику у 6. разреду, показано је да чак и кад је наставна јединица у домену стандардног српског језика, омладини може бити учињена привлачнијом давањем домаћег задатка да упореде нпр. место акцената стандардног језика са местом акцената шатровачког говора (МОЈне, нЕмој).

Надовезујући се на диференцијалну граматику, област морфологије такође

је погодна за упоређивање стандарда са дијалектом, како у погледу падежног система тако и у погледу компарације придева. Стога су домаћи задаци поново одличан пример да се истражују особености говорног подручја и сличности и разлике са књижевним језиком, а да се притом разграниче и да се ученик сигурније користи нормом. Једно од домаћих задужења може бити анализа видео или аудио записа. Треба водити рачуна о захтевности задатка сходно узрасту ученика, али не изоставити ни нужност личног искуства³, те препуштање ученицима да се упусте у самосталан и истраживачки рад постаје главна одлика оваквих домаћих задатака.

У настави творбе речи, односно грађењу нових, али и сродно овој области, при лексикологији, пожељно је имати у виду истицање и подстицање ученичког богаћења речника, како активне тако и пасивне лексике. Код обраде тема из лексикологије избор је већи и у основној и у средњој школи, јер је ученицима дозвољен приступ широком дијапазону текстова различитих функционалних стилова. Ученицима се могу у основној школи већ у најмлађим разредима за домаћи задатак дати једноставнији облици попут проналажења што више примера синонима, антонима и др., а да притом узму у обзир и жаргон, или чак дијалекат. Један од честих и изузетно корисних поступака је и вођење сопствених речника, који се показују вредним исто толико као и они у настави страних језика. Наиме, наставник може давати налоге да ученици прикупљају речи из различитих категорија од дијалектизама, жаргонизама, архаизама, па до различитих стилски или социолекатски обојених примера. У средњој школи би могли да проучавају стилске особености синонимних речи, да објашњавају њихову појаву у одређеном функционалном стилу. Када се говори о историји језика, метода демонстрације је од изразите користи не само за наставу на часу и ваннаставне активности већ и при наставниковим налозима ученицима. Наиме, могућа су давања задужења по групама и прављење пројектног рада о Вуку и његовој делатности. Барем једно задужење биће посвећено његовом филолошком раду, па ће изискивати ученичко самостално истраживање, на пример развоја ћирилице од Вуковог доба до данас, или разних филолошких полемика са савременицима. На тај начин се ученици сами упознају и са историјским контекстом и проблематиком развоја српског језика, а на часу би своја истраживања и материјал излагали и коментарисали са осталим групама и наставником. И таква задужења траже унапред задате инструкције, али зато

³ На томе се, између осталог, и заснива когнитивна педагогија и наставни конструктивизам Пијажеа и Виготског.

се и читава обрада те наставне јединице, или целе области о Вуку и историји језика, може и урадити на основу домаћих задатака анализираних на часу, што је и економично и вишеструко сврсисходно.

Један од једнако применљивих поступака и у основној и у средњој школи јесте онај који се тиче домаћих задатака везаних за правопис. У основној школи ученици могу водити посебну свеску са примерима огрешења о правописну норму, на које су наилазили у свакодневном животу, од натписа различитих локала, превода у филмовима, па до самих текстова у књигама или на интернету. У средњој школи још боље је да ученици сами претражују, на пример, текстове на сајтовима, преслушавају спикере и новинаре и лекторишу.

Међутим, треба увек имати у виду и обим и функционалност таквих задатака и клонити се преоптерећивања ученика, или пак њиховог потцењивања. Николић (1999: 833–834) даје пример преобимности домаћих задатака при завршетку обраде глаголских облика: ученицима је задато да измењају два глагола у свим облицима и то напишу у свеске за домаће задатке. У наставку Николић даје идеју како да се циљ задатка, односно систематизовање и утврђивање градива ефикасно спроведе: „упутити ученике да напишу прегледну систематизацију глаголских облика према следећим опрекама: *лични – безлични, прости – сложени* (облици) и да се припреме да је усмено образложе и поткрепе примерима”. С тим у вези Николић (1999: 837–839) помиње баланс између писаних и усмених задатака у области језика и наводи да је чест задатак ученика да препишу неки текст и подвлаче поједине речи или делове по неком критеријуму. Сазнајни ниво је низак и своди се на препознавање, а економичност се притом може једноставно постићи избегавањем преписивања целог текста и примера, а директним подвлачењем у књизи и бележењем са стране. На тај начин се ученици припремају за говорно излагање домаћег задатка следећег часа. У наставку се наводи да је довољно ученицима обезбедити кратак текст са довољним бројем примера на коме ће проналазити језичке појединости и стваралачко поступање, а притом се ослободити дугог рада на обимном тексту, досадног посла на истим примерима, нееконичног рада на малом броју примера. Предлог је да се упутствима⁴ за домаћи рад усмере ка изазовним ситуацијама.

Николић (1999: 841) упућује и на могућност ликовног илустровања језичких

⁴ Николић (1999: 836) даје и конкретне примере у настави језика како се унапред могу задати задаци за нешто што ће подстаћи разговор о новој граматичкој појави (обрада објекта и прелазних глагола: тема *Моја рукотворина, Мој радни дан...*).

појава као домаћег рада. Ученици могу сами правити своје подсетнике при синтези и систематизацији у виду домишљатих илустрација одређене граматичке области, која, на пример, подразумева постојање хиперонима и у њему подређених чланова.

3. ДОМАЋИ ЗАДАЦИ У ПОДРУЧЈУ ГОВОРНЕ КУЛТУРЕ – ТИПОВИ, УСЛОВЉЕНОСТИ, ПОВЕЗАНОСТ СА ЈЕЗИКОМ И КЊИЖЕВНОШЋУ И ДРУГИМ ОБЛАСТИМА

Већ је уочена изузетна повезаност говорне културе са језиком и књижевношћу на самом часу, било при обради нове наставне јединице, или при разним вежбама, али исто тако је то остварљиво и при давању домаћих задатака. Наиме, имајући у виду поделу на језичке, правописне, ортоепске, лексичке и семантичке и стилско-композицијске вежбе (Јањић 2008, Илић 2005), све оне се могу спровести и као домаће задужење. Језичке вежбе подразумевају различита говорна увежбавања, али и писана. Тако се ученику може задати да за домаћи задатак напише што више паронима, или минималних парова, при чему вежба разликовање фонема и у изговарању и у писању. Исто се може учинити и са правилном акцентуацијом, тј. задавањем различитих књижевноуметничких текстова, најчешће песама, како би одредили акценте, али и интонацијске компоненте. Приликом изговарања свих ових вежби већ се залази у област ортоепије. Као конкретан пример наводимо један из апликације артикулационе говорне вежбе на часу у првом разреду основне школе (Јањић 2008: 185): ученици треба да пишу домаћи састав са темом *Приче из парка...* Идеја је да се пише о оном о чему су на часу разговарали, а да тему обогате новим мислима и нове речи забележе у бележницама.

Лексичка и семантичка вежбања широко су применљива. Већ од најнижих разреда ученици се могу подстицати да код куће издвајају што више речи које потпадају под неку значењску категорију, а то је уједно и већа провокација на рад. Слично томе, могу им се осмислити вежбања где ће допуњавати речи које фале, по смислу, а такав тип задатака може као угледне имати оне из уџбеника и радних свезака.

У вишим разредима основне и у средњој школи стилске вежбе су такође од изразитог значаја, а Илић (2005: 565) наводи да управо језичке прерастају у стилске онда када је нагласак не на значењу и функцији, већ на стилској

вредности и комуникативности. Пошто захтевају већи ниво апстрактног размишљања, оне су и предодређене таквом узрасту. Тиме се развија и експресивност језичког израза, која се може истаћи и разним сажимањима, проширивањима основног текста (редуковање редувантног, замењивање туђица, компоновање, преобликовање текста, смањивање двосмислености...).

Као што је извођење стилско-композицијских вежби на часу препуно могућности, тако се могу и домаћи задаци у вези са њима разноврсно осмислити. Оне подразумевају и компоновање одређених облика писаног и усменог казивања. У складу с тим и домаће задужење може да се заснива на увежбавању писања или говорења новопређене вежбе са часа, или пак да буде припремно задужење пре обраде такве вежбе на часу, како би се проверило на ком су нивоу ученици. Оба случаја подразумевају проверу домаћих задатака на часу, као и коментарисање. Када се говори о класичном приповедању (препричавању, причању, извештавању) (Јањић 2008: 54), за домаћи се обично у најнижим разредима основне практикује давање налога да се писмено преприча одгледана позоришна представа, а још чешће неко књижевноуметничко дело. Са старијим узрастом већ се може говорити о измењеном препричавању, па су тако нпр. на часу могли радити вежбу промене приповедног лица, а код куће да сами то ураде с хронолошком изменом, или мењањем краја. Међу другим писаним формама за домаћи често могу бити задата писања извештаја или репортаже, путописа, при чему та задужења следе након обраде на часу, где ће ученици имати прилике да виде узорне примере. У вези са лексичко-семантичким вежбама јесу и задаци описивања, такође спроведени писмено, а који истовремено подстичу развој не само стваралачке мисли већ и речника, осећаја за детаље и сл. Они ученицима могу бити задати и после конкретне вежбе са часа, али и после неке друге наставне јединице, обично књижевне. Треба водити рачуна о сложености захтева с обзиром на узраст и оптерећење ученика, јер ће нпр. од ученика у нижем разреду бити захтевано реалистичко, а у вишем стваралачко, метафоричко описивање. Поред задатака проистеклих из вежби описивања, ту су и они у форми упућивања, те ученици још од 5. разреда могу добијати задатке да код куће увежбавају или надограђују вештине писања разних честитки, захвалница, позивница, молби, писања имејлова. За све те домаће активности такође морају добити повратну информацију преко наставника и других вршњака, те је пожељно проверити их на следећем часу.

Посебно издвајамо задатке објашњавања (реферат, говор, расправа),

препоручене вишим разредима, јер захтевају строжу композицију, али и трајније и дубље припремање и истраживање. Таква домаћа задужења наставник даје у току часа и детаљно образлаже, упућујући ученике на могућу литературу при спремању, а даје им нешто дужи рок. Овакви задаци директно су везани и за подручја језика и књижевности, јер се не проверавају само знања и вештине компоновања и стилизовања таквих текстова већ и знања из конкретних наставних подручја и јединица које се обрађују.

Не треба изгубити из вида однос писаних и домаћих задатака при оваквом ангажовању ученика. Мада је већина најчешће спроводљива писмено, неретко се ученицима може омогућити да код куће само прикупе материјал или усмено провежбавају, што је свакако лакше и занимљивије, поготову млађем узрасту, а да потом на часу то изложе у виду одређене говорне вежбе.

4. ДОМАЋИ ЗАДАЦИ У ПОДРУЧЈУ КЊИЖЕВНОСТИ – ТИПОВИ, УСЛОВЉЕНОСТИ, ПОВЕЗАНОСТ СА ДРУГИМ УМЕТНОСТИМА, ПОГРЕШКЕ

Настава књижевности изузетно је сложена у погледу могућности према којима може бити организована, а такође треба имати у виду и принципе на којим почива. Наиме, у основној се књижевноуметничка дела изучавају по принципу тематских кругова, а у средњој књижевноисторијски, као и књижевна историја у оба школска нивоа, а књижевна теорија надограђивањем. Наспрам таквог изучавања дају се равноправни домаћи задаци, који врло често имају много шири задатак од простог увежбавања и примењивања знања из конкретне књижевне материје, јер су готово неизоставно повезани са усменом и писаном културом, а самим тим и одличним познавањем језика.

Подела домаћих задатака на дугорочне и краткорочне је најподеснија у настави књижевности, управо јер је домаћа лектира у основној, односно читање обимнијих књижевних дела у средњој школи, једно од најчешћих домаћих задужења. С обзиром на то да тај процес читања траје током целе године, слободно можемо говорити о дугорочним домаћим задацима, али у вези са самим књижевним делима су и задаци који захтевају припремање за час или који уследе након обраде, те су такви текући, тј. краткорочни. У вези са дугорочним домаћим задацима јавља се тзв. „криза читања”, за коју се траже решења. Једно од могућих је „привлачна моћ књижевне уметности а затим,

мотивисање ученика да ту њену моћ осете и заволе” (Илић 2005: 166). То се постиже трајнијим или краћим мотивисањем ученика да постају активна читалачка публика, а разни облици мотивације опет су нужни део сваког наставног часа. Дугорочни задаци везани за књижевност такође могу бити својеврсни пројектни задаци, групни или индивидуални, на којима је потребно радити током дужег периода, а потом се излажу на часу, или више часова. Такве делатности захтевају и наставничково темељније припремање ученика на рад, а и учениково прикупљање материјала.

Код краткорочних задатака има разноврсних опција, од репродуктивних типова – препричавања дела, изношење знања о писцима и делима, до продуктивнијих, који траже умно ангажовање. Илић (2005: 166–167) дели краткорочне домаће задатке из књижевности на различите врсте према сложености и тежини. Ту спадају задаци попут:

Учења напамет песме изучаване на часу; припремања за изражајно читање обрађиваног текста; припремање за доживљајно читање улоге коју је ученик добио за читање по подељеним улогама; одређивање етапе развоја радње и утврђивање њихове ситуацираности у деловима текста; откривање форми приповедања у тексту, њихов међусобни однос између природе радње и тих форми; прикази ликова, њихових карактера и портрета; истраживање стилских и језичких одлика дела; тумачење значајнијих идеја дела и других чинилаца његове структуре. (Илић 2005: 166–167)

Уколико полазимо од домаћих задатака који се дају пре обраде новог градива, односно као припремни истраживачки задаци, њихов циљ ће бити да ученици самостално стекну полазно знање и у школи га потом прошире. Обично такав процес изгледа тако што се ученицима благовремено дају упутства, да би након домаћег рада ученици извештавали на часу, размењивали мишљења, а наставник давао допунска обавештења и усмеравао разговор. Зависно од различитих наставних јединица, различити се налози могу унапред дати, а врло често укључују и ванкњижевне материјале, који целокупно доприносе било локализацији књижевног текста, било усвајању неких књижевнонаучних чињеница и појмова. Могуће је задавање да се пронађе нешто о писцу, или припреми нешто о самој епоси, а потом излаже на часу. У обради народне књижевности може се тражити подсећање на, на пример, структуру епских песама, или обнављање тематских кругова (Rosandić 1986, Андрић 1997), а у народној лирици да се подсети основних народних мотива, симбола, схема

компоновања (Андрић 1997). При обради неких књижевно-научних врста могу се припремити ванкњижевни материјали за час, на пример за путописе да се донесу карте или фотографије, за биографије различите слике или документарни филмови о тим личностима...

„Припремни домаћи задаци садрже наставне захтеве који се дају у виду сажетих и прецизних *методичких упутстава* за рад” (Николић 1999: 835), што значи да се ученицима не може само задати код куће да прочитају дело и спреме се за анализу већ се морају усмерити на шта да обрате пажњу. При рашчлањавању тог уопштеног радног налога развија се радни пројекат.

Домаћи задаци се још чешће задају након обраде одређених дела, односно наставних јединица, па су ту са циљем настављања истог рада који је започет на претходном часу (примена, ширење знања и умења). Већ су различите опције задавања таквих налога навођене, а да су често у блиској вези и са говорном културом, поготово ако су у писаној форми. У најмлађим разредима се обично захтева препричавање неког дела, а у нешто старијим већ и вођење лектирских свезака у којима се врши и анализа дела, ликова, пописују разне белешке. Најчешће су све то писани облици задатака који су материјално везани за знање из одређене наставне јединице. Стога се треба неизоставно дотаћи писмених задатака, с тим што треба имати у виду да они могу бити задати на тему из градива, или њоме само мотивисани, или тематски везани за неко друго подручје. Изузетно је важна формулација и објашњавање теме, како не би дошло до забуна или лутања. Наравно, тематика и захтеви морају бити прилагођени узрасту, те ће најчешће и у нижим разредима бити везани за доживљајна искуства ученика, а касније прерастати у сложеније, који изискују симболична и метафорична повезивања. Теме из књижевности, као и на примеру школских домаћих задатака, тако и код домаћих могу бити додељене са различитом намером. Утицај писмених састава рађених као домаћи рад велик је на целогодишње развијање писмености ученика, тј. прати непрекидну праксу која повезује четири обавезна писмена задатка са сталним радом између њих (Николић 1999: 845). То се остварује не само школским и домаћим задацима већ и исправком школских задатака код куће, али за то ученици унапред добијају упутства и припреме на часу (Николић 2005: 880). Мада је сасвим очигледно, вреди напоменути колики је набој дечјег литерарног стваралаштва у школском узрасту, те се он додатно подстиче писаним формама задатака⁵. Наставник увек

⁵ Виготски (2005: 51–70) наводи да малој деци није својствено писање, већ усмено изражавање сопствених доживљаја, унутрашњих стања и сл. Међутим, управо је настава корисна у њиховом привикавању на

има увид у све врсте тих писаних састава, уосталом, као и за све домаће задатке, и може омогућити ученицима проверу на економичан и ефикасан начин (узорним примером, лошим примером, издвајањем недоумица...).

Од великог је значаја карактеристика наставе књижевности да се врло често и продуктивно може повезивати са другим уметностима и областима – музиком, филмом, позориштем, ликовном културом, али и са историјом, географијом, психологијом... Као што се на часу спроводи тематска настава, где се могу упоређивати књижевноуметничко дело и музичка или сценска изведба, или развити радионице (Јањић 2008), тако се као домаћи задаци могу задати упоређивања литерарних остварења са екранизацијама и прерадама у другим уметностима. Једна од могућности је писање семинарских радова, или писаних састава, који изискују поређење литерарног дела и филмске адаптације. Исто то може се учинити и са музичким и литерарним адаптацијама, а процес може ићи и у обрнутом смеру. Наиме, неко од дела из тих књижевности сродних уметности може бити инспирација за писање или осмишљавање усменог извештавања о том делу, или теми која је њиме потакнута. Од посебног су значаја и разне сценске и драмске вежбе, увежбавање читања по улогама (Јањић 2008, Rosandić 2005), које се не морају задавати за домаћи само на основу драмског текста, што опет може бити и читав један радни пројекат групе. Поред тога, може им се задати и прављење сценарија за телевизијску или филмску адаптацију дела (који би био самостална креација, независна од постојећих адаптација), или да дело повежу са ликовним или музичким остварењима, која нису адаптације, већ су просто ученичке личне асоцијације на дело (Илић 2005: 167).

Оно о чему треба водити рачуна јесу обим и функционалност домаћих задатака из књижевности. Наставник увек мора да рачуна на ученичко оптерећење градивом, поготову при читању обимних дела. Уколико је таквих дугорочних задатака много током године, онда се други обимни задаци и не дају, већ се сви остали своде на опсег рада од двадесетак до четрдесетак минута (Николић 1999: 833). Још једна од погрешки је да се на часу обаве неки лакши послови, а за домаћи оставе најтежи, где је најнужнија стручна помоћ. Николић (1999: 834) наводи пример када се на часу дело само препричава, а за домаћи задаје да се изврши дубља анализа, за шта ученици свакако остају неприпремљени.

писану реч и обликовање, те је зато пожељно давати им већ од школског узраста слободу писменог изражавања и правилно их усмеравати.

Преоптерећење ученика треба се избећи и усклађивањем писаних и усмених задатака, као што је то био случај и на подручју језика и говорне културе. Писани рад је пожељан када има двоструку функцију, односно, када поред сазнајне функције, има и функцију развијања писмености. У супротном дуги писани радови утичу на кварење стила и рукописа. Затим, пречесто писање реферата о прочитаној лектури поред самог читања дела је велики непотребни посао. Реферати се у пракси најчешће свде на препричавање, па је зато боље само правити белешке као подсетник, а онда усмено излагати запажања. Књига треба да има обележена места и коментаре, који ће бити на часу образлагани, а биће избегнуто неекономично преписивање и спутавање правог квалитета усменог казивања.

5. ЗАКЉУЧАК

У раду су приказани различити типови домаћих задатака у настави српског језика и књижевности на сва три подручја (језик, говорна култура, књижевност).

У области језика показано је да је честа пракса наставника да задаје задатке из радних свезака и сличних приручника, али да се они углавном свде на нижи ниво спознаје и креативности. Стога је на наставнику да осмисли продуктивније задатке који ће бити у вези са искуством ученика, како свакодневним тако и нпр. литерарним, или културним. Пошто је област рашчлањена на поддисциплине, она подразумева и различите приступе домаћим задацима, али се непрестано преплиће са идејом о усвајању и употреби стандардног језика, о неговању дијалекта, као и богаћењу речника и развоју писмености. Закључак је да су најфункционалнији задаци који подстичу размишљање и једну говорну ситуацију, а истовремено су вишефункционални, јер служе описмењавању и интердисциплинарности.

На плану говорне културе тежило се истицању једног моста према језику и књижевности, што се и те како огледа и у домаћим задацима. Наиме, примери домаћег рада наведени су и образлагани у складу са различитим говорним вежбама, писаним и усменим. И за једне и за друге добиће се повратна информација на часу, а иако је истакнуто да те вежбе код куће немају структуру часа, оне су вишефункционалне. Утврђују и проширују знања и умења и на различитим пољима језика, а исто тако могу настајати инспирисане књижевним делима, или тематским повезивањем сродних уметности. Закључује се да ови

задаци, сразмерно са узрастом, треба да буду константан подстицај током целе године и обједињујућа спрега између језика и књижевности.

Подручје књижевности нуди разнолике могућности на плану домаћих задатака, управо због очигледније поделе на дугорочне и краткорочне, а потом и на припремне и оне који уследе након обраде наставне јединице. Акцент при анализи оваквих задатака био је на интердисциплинарном повезивању, као и на подстицању стваралачке маште ученика. Такође, највеће погрешке се и јављају у овој области, управо због честог преоптерећивања и неусклађености писања и говорења, те је закључак био да је пожељније правити белешке и припремати се за усмено излагање, уместо писаног. Писано пак има квалитетну улогу само кад развија и писменост, а не да је нарушава.

Из приказаног се може увидети да има толико много креативних, а не тако оптерећујућих замисли домаћих задатака у настави српског језика, али да се у пракси пречесто јављају проблеми свођења на репродукцију или недовољно објашњавање тих радних налога. Поента је да ти задаци, уколико и када се задају, треба да имају за циљ мотивисање за час или пак увежбавање и примењивање наученог на сопственим примерима, тј. по личном интересовању и способностима. Треба да постепено усађују љубав ученицима према константном раду и материји коју слушају на часу, а не да их од ње одвраћају и креирају аверзије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрић, Милка (1997), *Наставно проучавање народног песништва*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
2. Илић, Павле (2006), *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*, Змај, Нови Сад
3. Јањић, Марина (2008), *Савремена настава говорне културе у основној школи*, Змај, Нови Сад
4. Јањић, Марина (2015), *Наставно дизајнирање часова српског језика*, Филозофски факултет, Ниш
5. Николић, Милија (1999), *Методика наставе српског језика и књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
6. Ријаже, Жан (1982), *Интелектуални развој детета. Изабрани радови*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
7. Rosandić, Dragutin (1986), *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb
8. Rosandić, Dragutin (2005), *Metodika književnog odgoja (Temeljni metodičko-književne enciklopedije)*, Školska knjiga, Zagreb
9. Vygotski, Lav S. (2005), *Dečja mašta i stvaralaštvo*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

HOMEWORK IN THE SUBJECT OF SERBIAN LANGUAGE AND LITERATURE WITH A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL REVIEW

Summary:

The subject of this paper is homework assignments in the teaching of Serbian language and literature, with special emphasis on the forms, types and appropriateness of tasks in the methodical sense. Considering three parts of the Serbian Language and Literature course, the types of homework will be studied in each of the teaching areas, ie language, literature and speaking and writing. The adequacy of tasks is reflected in their complexity, weight, in proportion to the age and class of students from the youngest primary schoolers to the higher grades of elementary school. In addition, relevant psychological and pedagogical research on the development of child psyche and mental abilities will be considered. Through a three-part division of the course, examples of domestic tasks that stimulate creative thinking, i.e. which are of equal or approximate use, as well as tasks done in school will be presented. Non-productive tasks based on reproduction or quantitative overload appear as counter-agents. The goal is also to determine to what extent and when the homework assigns its theoretically presumed purpose in the teaching of Serbian language and literature, and when and how often it is desirable to transform established and non-creative burdensome homework assignments, or completely eliminate them.

Key words: homework; teaching; Serbian language; literature; adequacy

Adresa autora

Authors' address

Ана Крстић

Филозофски факултет

Универзитет у Нишу

anakrsticka94@gmail.com